

Aktuální problémy účetního řešení fúzí obchodních společností v kontextu s vývojem harmonizačních norem EU[#]

*Hana Vomáčková**

Fúze obchodních společností jako jedna z právních forem spojování podniků jsou v současné době velmi aktuální záležitostí jak ve smyslu národním, tak ve smyslu mezinárodním. Mnoho českých obchodních společností, často propojených různě rozsáhlými majetkovými účastmi se právně spojuje – fúzuje do jednoho právní celku, který většinou potvrzuje již zcela nebo částečně vytvořený vyšší ekonomický celek. Hlavním důvodem je většinou snaha o racionalizaci řízení vytvořeného ekonomického celku a snížení společných správních nákladů, zejména využitím fixní části nákladů na správu, které musí každá samostatně existující obchodní společnost vynakládat (na finanční analýzu, finanční rozhodování, účetní informační systém, řešení daňových souvislostí, tvorbu a využití systému informačních technologií atd.).

Fúze jako právní forma spojování podniků hrají významnou roli i ve smyslu mezinárodním, jejich důvody jsou obdobné jako u fúzí v rámci národních státních celků, snad jen více vystupuje do popředí význam koncentrace ekonomického potenciálu i související moci.

Označení fúze bývá používáno v praxi v různých významech, které však mají jeden společný znak, a tím je proces spojení, zde většinou spojení společností a jejich ekonomických jednotek – podniků, a to jak z hlediska věcného, ekonomického, tak z hlediska právního.

V odborné literatuře, např. Dědič J., Mařík, M. (1994) jsou většinou fúze uváděny v souvislosti s dalšími termíny používanými pro stejný typ procesů, tj. s termíny akvizice, konsolidace, sloučení, splynutí, akvizice kapitálová, majetková aj. V tomto kontextu se můžeme setkat s různými výklady fúzí, např. Dědič, J. a Čech, P. (2004) odlišují fúze ve smyslu sloučení v českém obchodním zákoníku (dále též „ObchZ“) a konsolidace ve smyslu splynutí podle českého ObchZ. Praxe často používá termín fúze zcela obecně pro jakékoli spojení. Český ObchZ odlišuje fúze v podobě sloučení a splynutí na rozdíl od jiných právních způsobů spojování společností (a tím i jejich podniků) jako jsou převod jmění na společníka, rozdělení obchodní společnosti sloučením, vznik společnosti vyčleněním, popř. jako je přijetí podniku na vklad nebo koupě podniku či koupě podílu na vlastním kapitálu.

Pojetí fúzí je bezpochyby ovlivněno koncepcí vztahu:

- ekonomická realita versus účetnictví jako informační systém a současně regulační systém,
- ekonomická realita versus právo, zejména obchodní, jako regulační systém,

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru *Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska* s registračním číslem MSM6138439903.

^{*} Prof. Ing. Hana Vomáčková, CSc. – profesorka; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <vomackov@vse.cz>.

▪ účetnictví versus právo.

Je vidět, že účetnictví oproti právnímu systému má kromě regulační složky primárně složku informační, tj. poskytovat informace pro finanční řízení ekonomické jednotky podniku.

Obecně účetnictví buď vychází ze všeobecně uznávaných zásad a principů, tj. z přednosti věcného obsahu před právní formou, nebo naopak z přednosti právní úpravy před věcnou realitou. Ač by oba přístupy měly mít společný základ, rozdíly vznikají z přístupů k tvorbě, interpretaci a aplikaci norem, principů a zásad.

Vezmeme-li v úvahu právní prostředí v České republice, pak definice fúze je vymezena v ObchZ v rámci vymezení tzv. přeměn obchodních společností (viz § 69, 69a – 69h). V tomto smyslu jsou fúze definovány primárně jako právní proces, kterým dochází ke spojení obchodní společností na bázi dohody mezi společníky zúčastněných společností. Podle tohoto pohledu může fúze probíhat ve dvou formách, a to sloučením nebo splynutím obchodních společností. Formálně právně je fúzím velmi podobný proces převodu jmění na majoritního společníka. Zatímco fúze jsou v ObchZ regulovány stejným způsobem pro všechny obchodní společnosti a družstva bez ohledu na případné vzájemné propojení a ovládání, je převod jmění na společníka transakcí regulovanou pouze pro vztah více jak 90 % vlastníka a minoritních společníků zanikající společnosti, kteří musí být vypořádáni. Fúze podle ObchZ se mohou týkat jak zcela nezávislých společností, tak společností, které již pod společnou kontrolou jsou. Naproti tomu převod jmění na majoritního společníka je jednoznačně transakcí mezi ovládající ekonomickou jednotkou a jednotkou ovládanou.

Česká obchodně právní úprava fúzí a dalších přeměn obchodních společností obsažená zatím v ObchZ nepředstavuje jedinečný ideový koncept, ale navazuje na koncept obsažený v mezinárodních harmonizačních normách, což v tomto případě jsou zejména:

- Třetí Směrnice Rady ze dne 9. října 1978, založená na čl. 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy, o fúzích akciových společností, (Úřední věstník EU L 295, 20. 10. 1978, s. 36-43) a další změna – směrnice Rady 2006/99/ES (Úřední věstník EU L 363, 20. 12. 2006, s. 137-140).
- Nařízení Rady (ES) č. 139/2004 ze dne 20. ledna 2004 o kontrole spojování podniků („nařízení ES o fúzích“) – (Úřední věstník EU L 24, 29. 1. 2004, s.1.).
- Šestá směrnice Rady ze dne 17. prosince 1982, založená na čl. 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy o rozdělení akciových společností (Úřední věstník EU L 378, 31. 12. 1982, s. 47-54).

Na obchodně právní úpravu pak navazují i další harmonizační normy, které určitým způsobem ovlivňují koncept daňového i účetního řešení fúzí, jednak v rámci dalších typů přeměn obchodních společností, jednak v kontextu s dalšími formami spojování podniků, jako jsou konsolidace, akvizice. Mezi ně můžeme zahrnout:

- Směrnice Rady ze dne 23. července 1990 o společném systému zdanění při fúzích, rozděleních, převezech aktiv a výměně akcií týkajících se společností z různých členských států, (Úřední věstník EU L 225, 20. 8. 1990, s. 1-5) a směrnice Rady 2006/98/ES ze dne 20. listopadu 2006, kterou se z důvodu přistoupení Bulharska a Rumunska upravují některé směrnice v oblasti daní (Úřední věstník EU L 363, 20. 12. 2006, s 129-136).

- Čtvrtá směrnice Rady 78/660/EHS ze dne 25. července 1978 o ročních účetních závěrkách některých forem společností, (Úřední věstník EU L 222, 14. 8. 1978, s. 11) změněná směrnicí Rady 2003/38/ES (Úřední věstník EU L 120, 15. 5. 2003, s. 22) a poslední změna směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2006/46/ES ze dne 14. června 2006, (Úřední věstník EU L 224, 16. 8. 2006 s. 1-7).
- Sedmá směrnice Rady 83/349/EHS ze dne 13. června 1983 o konsolidovaných účetních závěrkách (Úřední věstník EU L 193, 18. 7. 1983 s. 1), změna směrnicí 2003/51/ES (Úřední věstník EU L 178, 17. 7. 2003, s. 16) a další změna směrnice Rady 2006/99/ES (Úřední věstník EU L 363, 20. 12. 2006, s. 137-140).

Uvedené harmonizační normy ovlivňují i českou daňovou úpravu, např. § 23a – § 23d tzv. společného evropského zdanění, které jsou obsaženy v zákonu č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů v platném znění. Dále se promítají do českých účetních norem, zejména zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví v platném znění (především v oceňovacích paragrafech 24, 25 a 27), dále do vyhlášky 500/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, které jsou podnikateli účtujícími v soustavě podvojného účetnictví, např. § 6, § 7, § 54, § 61, § 61a, a §§ 62-67 a dále České účetní standardy pro podnikatele, zejména ČUS 011 – Operace s podnikem, čímž ovlivňují i účetní řešení fúzí a vypovídací schopnost českého účetnictví po zobrazení fúzí uskutečněného spojení podniků.

Mezinárodní či nadnárodní fúze, jejich vzrůstající význam se opět v duchu koncepce vztahu obchodního práva a práva účetního, v němž má určující roli právo obchodní jsou primárně usměrňovány evropskými normami, které se následně promítají do českého právního řádu. K těmto normám náleží:

- Nařízení Rady (EHS) č. 2137/85 ze dne 25. července 1985 o evropském hospodářském zájmovém sdružení (EHZS), (Úřední věstník EU L 199, 31. 7. 1985, s. 1-9).
- Nařízení Rady (ES) č. 2157/2001 ze dne 8. října 2001 o statutu evropské společnosti (Úřední věstník EU L 294, 10. 11. 2001, s. 1), ve znění nařízení (ES) č. 885/2004 (Úřední věstník EU L 168, ze dne 1. 5. 2004, s. 1).
- Směrnice Rady 2001/86/ES ze dne 8. října 2001, kterou se doplňuje statut evropské společnosti s ohledem na zapojení zaměstnanců (Úřední věstník EU L 294, 10. 11. 2001, s. 22).
- Směrnice Rady 2003/72/ES ze dne 22. července 2003, kterou se doplňuje statut evropské družstevní společnosti s ohledem na zapojení zaměstnanců, (Úřední věstník EU L 207, 18. 8. 2003, s. 25-36).
- Nařízení Rady (ES) č. 1435/2003 ze dne 22. července 2003 o statutu Evropské družstevní společnosti (SCE), (Úřední věstník EU L 207, 18. 8. 2003, s. 1-24).
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/56/ES ze dne 26. října 2005 o přeshraničních fúzích kapitálových společností, (Úřední věstník EU L 310, 25. 11. 2005, s. 1-9).
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1606/2002 ze dne 19. července 2002 o uplatňování mezinárodních účetních standardů, (Úřední věstník EU L 243, 11. 9. 2002, s. 1-4).
- Nařízení Komise (ES) č. 1725/2003 ze dne 29. září 2003, kterým se přijímají některé mezinárodní účetní standardy v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1606/2002Text s významem pro EHP. (Úřední věstník EU L 261, 13. 10. 2003, s. 1-420) a řada dalších Nařízení Komise (ES), kterými se přijímají další standardy, např. Nařízení Komise 2236/2004 z 29. 12. 2004, které přijímá IFRS 1,3

(podnikové kombinace)) až 5 a IAS 1,10, 12, 14, 16 až 19, 22, 27, 28, 31, až 41 a výklady č. 9, 22, a 32, (Úřední věstník EU L 392, 31. 12. 2004, s 1-145).

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/43/ES ze dne 17. května 2006 o povinném auditu ročních a konsolidovaných účetních závěrek, o změně směrnic Rady 78/660/EHS a 83/349/EHS a o zrušení směrnice Rady 84/253/EHS (Text s významem pro EHP), (Úřední věstník EU L 157, 9.6.2006, s. 87-107).

Většina těchto harmonizačních norem byla zahrnuta do českého právního řádu, jako např. zákon č. 627/2004 Sb., o evropské společnosti nebo zákon č. 307/2006 Sb., o evropské družstevní společnosti atd. Uvedené normy zdůrazňují význam fúzí jako nástroje vzniku evropské společnosti nebo evropské družstevní společnosti. Nadnárodní fúze mezi společnostmi ze zemí ES získávají značný význam a je třeba, aby jejich obsahový koncept byl jednotně vnímán. K tomu účelu slouží směrnice k tzv. přeshraničním fúzím. (viz výše). Podíváme-li se na její obsahový koncept (viz následující přehled obsahu směrnice), vidíme, že obecný koncept fúzí obsažený ve třetí směrnici k fúzím z r. 1978 je v principu zachován.

Výňatek ze směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/56/ES ze dne 26. 10. 2005 o přeshraničních fúzích:

1. Působnost – na fúze kapitálových společností, založených podle práva některého z členských států EU a mají sídlo ve společenství a řídí se právními řády různých členských států.
2. Fúze:
 - sloučení,
 - splynutí,
 - převod jmění na společníka.
3. Společný projekt přeshraniční fúze.
 - identifikace fúzujících společností,
 - poměr výměny cenných papírů, které představují podíl na základním kapitálu,
 - podmínky,
 - dopady na zaměstnanost,
 - den, od které budou mít společníci zanikající společnosti nárok na podíl na zisku,
 - den, od kterého se transakce fúzujících společností považují pro účely účetnictví za transakce společnosti vzniklé fúzí – tj. rozhodný den fúze,
 - práva, zejména zvláštní práva společníků, zvláštní výhody,
 - stanovy společnosti vzniklé přeshraniční fúzí,
 - den účetních závěrek fúzujících společností použitý pro stanovení podmínek fúze.
4. Zveřejňování projektu – smlouvy o fúzi – nejpozději 1 měsíc před konáním valné hromady.
5. Zprávy řídicích orgánů každé z fúzujících společností
6. Zpráva nezávislých znalců.
7. Schválení valnou hromadou.
8. Zákonnost fúze – soud nebo notář, který kontroluje zákonnost přeshraniční fúze.
9. Zápis do rejstříku a účinnost ode dne zápisu do veřejného rejstříku.
10. Ode dne zápisu do rejstříku přechází celé obchodní jmění zanikající společnosti na společnost nástupnickou.
11. Členské státy mají nejpozději k 15. 12.2007 zabezpečit promítnutí do národních předpisů.

Z právního hlediska bude zřejmě určitým problémem sladit právní stránku fúze, pokud by právní řády zemí, z nichž pocházejí společnosti zúčastněné na fúzi byly odlišné. I drobné odlišnosti mohou přinášet značné problémy. Totéž platí i pro oblast daňovou, pokud sladění daňových norem nebude značné.

Se stejným problémem se budeme setkávat i v oblasti účetního řešení fúzí. Vzhledem k obecnějším směrnici:

- Čtvrtá směrnice Rady 78/660/EHS ze dne 25. července 1978 o ročních účetních závěrkách některých forem společností, (Úřední věstník EU L 222, 14. 8. 1978, s. 11) změněná směrnicí Rady 2003/38/ES (Úřední věstník EU L 120, 15. 5. 2003, s. 22) a poslední změna směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2006/46/ES ze dne 14. června 2006, (Úřední věstník EU L 224, 16. 8. 2006 s. 1–7).
- Sedmá směrnice Rady 83/349/EHS ze dne 13. června 1983 o konsolidovaných účetních závěrkách (Úřední věstník EU L 193, 18. 7. 1983 s. 1), změna směrnicí 2003/51/ES (Úřední věstník EU L 178, 17. 7. 2003, s. 16) a další změna směrnice Rady 2006/99/ES (Úřední věstník EU L 363, 20. 12. 2006, s. 137-140).
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1606/2002 ze dne 19. července 2002 o uplatňování mezinárodních účetních standardů (Úřední věstník EU L 243, 11. 9. 2002, s. 1-4).
- Nařízení Komise (ES) č. 1725/2003 ze dne 29. září 2003, kterým se přijímají některé mezinárodní účetní standardy v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1606/2002 Text s významem pro EHP. (Úřední věstník EU L 261, 13. 10. 2003, s. 1-420) s řada dalších Nařízení Komise (ES), kterými se přijímají další standardy, např. Nařízení Komise 2236/2004 z 29. 12. 2004, které přijímá IFRS 1,3 (podnikové kombinace) až 5 a IAS 1,10, 12, 14, 16 až 19, 22, 27, 28, 31, až 41 a výklady č. 9, 22, a 32, (Úřední věstník EU L 392, 31. 12. 2004, s 1–145).

Závěr

Lze předpokládat, že pro účetní řešení přeshraničních fúzí budou východiskem účetní závěrky zúčastněných společností sestavené v souladu s uvedenými směrnicemi rady EHS a nařízeními Komise ES, tj. v podstatě zahajovací rozvaha nástupnické společnosti (evropské společnosti nebo evropské družstevní společnosti) na bázi „konsolidované účetní závěrky“ k rozhodnému dni fúze v souladu s přijatými IAS/IFRS, tj. IFRS 3 Podnikové kombinace a IAS 27 Konsolidované a individuální účetní závěrka, IAS 28 Investice do přidružených podniků a IAS 31 Účasti ve společném podnikání. Ovšem i zde mohou být rozpory, protože např. IFRS 3 zatím ještě předpokládá spojování podniků mezi nezávislými subjekty, přičemž právní vymezení fúzí národních i přeshraničních předpokládá spojování společností, které již mohou být pod společnou kontrolou.

Literatura

- [1] Dědič, J. – Mařík, M. (1994): *Akvizice a oceňování podniku*. Praha, VŠE, 1994.
- [2] Dědič, J. – Čech, P. (2004): *Obchodní právo po vstupu ČR do EU*. Praha, Polygon, 2004.
- [3] IASB (2007): *International Financial Reporting Standards (IFRSs)*. London, IASB, 2007.

Aktuální problémy účetního řešení fúzí obchodních společností v kontextu s vývojem harmonizačních norem EU

Hana Vomáčková

ABSTRAKT

Národní i přeshraniční fúze by měly mít věcně shodný ideový koncept z hlediska obchodního práva, daňového práva a účetní regulace. Tento jednotný koncept by měl být promítnut jak do harmonizačních norem, tak i do norem národních. Východiskem pro účetní řešení národních i nadnárodních fúzí by měly být IAS/IFRS pro podnikové kombinace a konsolidace.

Klíčová slova: Fúze; Konsolidace; Akvizice; Konsolidovaná účetní závěrka; Podnikové kombinace.

Actual Problems Accounting Solution Legal Merger in the Context with Development Harmonization Norms EU

ABSTRACT

National and cross-border legal merger should have identical ideological substance from the point of view of business law, tax law and accounting regulation. This uniform base should be included in to the harmonisation measure standard and to the national norms also. Resource for accounting solution of national and cross-border legal merger should be IAS/IFRS for business combination and consolidation.

Key words: Legal merger; Acquisition; Consolidation; Consolidated financial statements; Business combination.

JEL classification: M41.